

Oponentský posudek na diplomovou práci:

Novověké vesnice na Broumovsku – zakládací schémata a sídelní vývoj do poloviny 19. století

Bc. Vendula Hamplová, 2020

Předkládaná práce pojednává o sídelním vývoji šesti vesnic založených na území Broumovského klášterního panství v raném novověku. Broumovsko je díky specifickému geografickému umístění na pomezí Českého království a Kladského hrabství a především díky kontinuální držbě celého panství benediktínským řádem sídlícím v Broumovském klášteře územně dobře definovatelným celkem umožňujícím badatelský výzkum bez vážných komplikací působených směnami a složitým územním, správním vývojem jiných panství.

Ač je území považováno za sídelně z části rozvinuté již v ranější fázi kolonizace, je bezpochyby určujícím prvkem utvářejícím sídelní strukturu vesnic pozdější fáze tzv. německé kolonizace, po darování celku Přemyslem Otakarem I. benediktínskému řádu, jak dokládají dvě listiny tzv. Břevnovského falza. V druhé konfirmační listině Václava I. z roku 1229 je území charakterizováno jako „krajina děsná v širé pustině“, což lze dobře vzít jako východisko dalších kolonizačních aktivit. Kolonizace je doložena několika listinami z 50. let 13. století (pro vsi Hynčice, Křínice, Božanov a Velká Ves) a můžeme předpokládat, že 2. polovina 13. století a počátek století 14. znamenal dovršení hlavní strukturální proměny celého území. Vesnice byly zakládány principiálně totožným způsobem jako v širokém příhraničním pásu severních a severovýchodních Čech – jako údolní lánové vsi. Rozsah klášterního panství je zachycen v nejstarším dochovaném urbáři z roku 1409.

Vendula Hamplová ve své práci rozpoznává sídelní struktury, které takto rozvinuté a do jisté míry uspořádané území doplňují v raném novověku. Historické pozadí je v práci uchopeno dostatečně, i když právě díky ucelenosti území i historických souvislostí by bylo zajímavé více do hloubky poznat způsoby zakládání vesnic hlavní kolonizační fáze. To však nebylo cílem práce.

Co je však možné vytknout, je absence definování vybraného území a jeho specifík v úvodním textu. Broumovsko je zde zmíněno pouze ve vytýčení „regionu“ (str. 3), ale jak bylo zmíněno výše, jedná se o územní celek velmi specifický, kde vývoj určovala po dobu několika staletí jedna vrchnost. Další odstavec v úvodních kapitolách by měl být věnován také stručnému shrnutí historicko-geografickým souvislostem, které měli na historický vývoj zásadní dopad. Proto by bylo vhodné na úvod vymezení území odůvodnit. Samostatně se pak tématu věnuje kapitola 4. a 5.

Zvolená forma katalogu s doprovodnými kapitolami je zvolena vhodně, přehledná struktura dovoluje srovnávat popsané položky. Vytknul bych formální nedostatek, kdy zvolené výřezy situační mapy a Lidaru si navzájem neodpovídají ani výřezem ani zvětšením a obdobně bylo neohrabaně pracováno také u srovnávacích dvojic indikační skici a císařského otisku.

Naopak bych chtěl pochválit snahu graficky vyjádřit rozbor parcelace intravilánu a plužiny a především u Janoviček pak velmi poučnou mapu s rozdělením stavebního vývoje podle Berní ruly, urbáře a katastrů. Ideální by bylo takto postupovat u všech případů.

Z metodologického hlediska je možné doporučit pracovat méně náročnými způsoby měření šíře plužiny, parcel, zvláště tehdy, kdy je zkoumaná mapa v digitální podobě a nikoliv v podobě papírové, tištěné. Sama autorka zmiňuje v poznámce 23 možnost „laického“ georeferencování map, které zároveň umožňuje i digitální měření vzdáleností v metrech. Je také otázka, zda by nebylo metodologicky správnější přinést nejprve tabulkový výpočet všech identifikovaných parcelních pruhů a pak teprve je kriticky hodnotit z hlediska využitelnosti pro statistiku výpočtu. Trochu zbytečná je pak snaha o nalezení „správnějšího“ rozměru u druhé enklávy Starostína (str. 84, kde upozorňujeme na chybu ve výpočtu), který více „sedí“ na požadovanou hodnotu. V rámci analýzy bychom měli být metodologicky přísní a stanovit například měřené úseky v místě hrany stavebního pozemku v přední části nebo na hranici zahrad, popřípadě vždy schema doplnit místem „řezu“, kde měření probíhá.

Chybí kapitola, která by sloužila jako výchozí charakteristika problému vyměřování, délky provazců, frekvence nejčastějších délek (56 loktů, 42 loktů atd) vyskytujících se v zachovaných lokačních schématech. V závěru je tak vždy lakonicky konstatováno „poukazuje na často užívaný provazec 56 loktů“, aniž bychom tušili, kde je tak často užívaný.

Ještě k metodologii: Doložení vzniklých vesnic by bylo lépe učinit intervalem mezi nejstarším urbářem z roku 1406 a v případě Janoviček, Březové první zmínkou (např. v urbáři z roku 1631) než obecným konstatováním, že byly založeny nejspíše v 16. století. Z tohoto pohledu by bylo na místě ověřit existenci vsí ve znovunalezeném urbáři, respektive Rejstříku Šacování z roku 1602 (viz: SOA Zámorsk, Vs Broumov, inv. č. 171, kn. č. 171, Rejstřík šacování (1602-1618)).

Je znát určitá disproporce zpracování mezi vesnicemi staršího založení a mladších kolonizačních projevů (Benešov, Studená Voda, Pomeznice). Vyplývá to jistě z méně čitelné struktury, která se brání nastavené metodologii analýzy. Je třeba si uvědomit, že pro zakládání vesnic v mladším období, polovině, konci 18. století mohla hrát důležitější roli celková výměra nikoliv jeden základní délkový rozměr. U raabizačních vsí, které byly sice často rozměřeny v pevných strukturách, bylo primárním dosáhnout určité „úživné“ výměry pro osedlé a teprve druhotným problémem rozměření pozemku.

Z doprovodných kapitol věnovaných kromě vývoje regionu vybraným pramenům vyplývá, že autorka je dostatečně seznámena s charakterem a limity interpretace katastrů a historických mapových děl. Velmi vydařená je ucelená kapitola věnovaná autoru Hesseliiova urbáře a také v katalogových heslech je očividné, že práci s tímto pramenem využila co nejlépe. Stejně tak je zjevné, že dobře pracuje s mapami stabilního katastru.

Nyní pár poznámek ke konkrétním částem textu, které vzbuzují pozornost a měly by být doplněny vysvětlením:

- dolní odstavec na str. 7 by zasloužil odkaz na citaci přednesených „faktů“, na práce, které se problematikou Stabilního katastru či starších katastrů, a jejich kritického zhodnocení, zabývají. Nutno podotknout, že problematický je již termín „katastr“ pro starší „předkatastrální“ období. Větší váhu mělo vymezení hranic panství, dělení uvnitř podléhalo zvykovým právům a hranice byly často pohyblivé.
- str. 8: zcela zásadním moderním přehledovým korpusem typů venkovského osídlení je mapový projekt CZ Retro, Lokality: půdorysné struktury, zpracovaný Karlem Kučou a dostupný na stránkách Národního památkového ústavu <https://geoportal.npu.cz/>
- str. 8: měl by být zmíněn Tomáš Klír, který se dlouhodobě problematikou osídlení, vyměřování a osidlování horských a marginálních půd zabývá – viz: <https://biblio.hiu.cas.cz/authorities/46429?locale=cs>
- str. 13 – horní odstavec, vtipný překlep
- str. 16: „Pro lepší orientaci v majetku oddělil od sebe Hesselius jednotlivé usedlosti na mapách jednoduchými ploty.“ Ač se to nezdá, je to závažné hodnocení. Otázka interpretace je důležitá pro celkovou představu ohraničení venkovských pozemků ve středověku a raném novověku. Z detailů Hesseliiovy kresby spíše vyplývá, dle mého úsudku, jaká byla praxe a možná i jaká byla realita.
- str. 34: Každý s místních obyvatel si dostatečně vysoko od vodní toku, aby ho neohrozilo případné rozvodnění.... asi něco chybí

Celkové hodnocení práce:

Vendula Hamplová dosáhla vytčeného cíle rozpoznat a popsat sídelní vývoj vesnic vzniklých v raném novověku na území panství broumovského kláštera. Díky absenci pramenů sice nebylo možné rozklíčovat úplné počátky starší fáze raněnovověkých založení, dostatečně jsme však získali obraz dalšího vývoje sídel, které od počátku determinovaly limity dané geografickým umístěním ve vyšší nadmořské výšce a na území s méně úrodnými půdami a v některých případech s velmi obtížnými dispozicemi hydrogeologickými. Ač je patrné, že by bylo možné metodiku zpracování více propracovat, přináší práce dostatečně ucelený výsledek.

Práci doporučuji k obhajobě

MgA. František R. Václavík, 28. 8. 2020